Reptes demogràfics per a la Catalunya del segle XXI

Volums, estructura i orígens

Julián López Colás, Albert Esteve

Diverses persones es troben un divendres al vespre al bar La Masia, un establiment cèntric del barri del Raval de Barcelona, el 15 de desembre de 2017. Fotografia: Santi Palacios

El novembre de 2023, la població de Catalunya va assolir els 8 milions d'habitants, segons les Estimacions de població de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat). Aquest creixement, que ha portat Catalunya a tenir de 7 a 8 milions d'habitants en només 17 anys, es va produir malgrat dues crisis importants: la crisi econòmica del 2008, que va invertir els fluxos migratoris, i la pandèmia de la COVID-19, que va paralitzar les dinàmiques migratòries. Aquesta evolució demogràfica és un reflex de la resiliència poblacional catalana, que ha duplicat la seva població en les darreres sis dècades: de 4 milions el 1961 a 8 milions el 2023. D'aquest increment, 2 milions es van sumar entre el 1961 i el 1987, mentre que els 2 milions restants s'han afegit en els darrers 36 anys (figura 1).

Les xifres rodones, com els 8 milions actuals, motiven reflexions sobre la situació present i els reptes futurs. En aquest article s'analitzen tres grans reptes demogràfics per a Catalunya en els pròxims anys i les seves implicacions per a la societat: el volum i la distribució territorial de la població, l'envelliment poblacional i la cohesió social davant la diversitat creixent.

Població cada cop més urbana i concentrada al litoral i al prelitoral

El 2022, Catalunya va incrementar la seva població en 140.000 persones i va arribar als 7.902.000 habitants l'1 de gener de 2023. Aquest creixement, el més alt des del 2007, es va deure exclusivament al saldo migratori positiu amb l'estranger, ja que tant el saldo migratori intern amb la resta d'Espanya (−5.900 persones) com el saldo natural (−14.300 persones) van ser negatius. En l'actualitat, les migracions són l'únic component positiu del creixement poblacional català.

Segons les projeccions de població elaborades per l'Idescat, es preveu que Catalunya continuï creixent a mitjà i llarg termini. Basades en la població del 2021, aquestes projeccions tenen com a horitzó temporal el 2071 per al conjunt del territori i el 2046 per a les projeccions territorials, d'àmbits, comarques i municipis. L'Idescat defineix les projeccions prenent com a referència els anys anteriors a la pandèmia de la COVID-19 i planteja tres escenaris —baix, mitjà i alt— que combinen diferents hipòtesis sobre fecunditat, esperança de vida i fluxos migratoris. Per a les projeccions territorials recomana utilitzar l'escenari mitjà amb l'horitzó del 2041, que combina valors intermedis dels tres components i es considera el més plausible. Els altres dos escenaris, el baix i l'alt, serveixen per avaluar els nivells màxims i mínims de població que podria presentar Catalunya en el futur.

L'escenari mitjà estima que la població arribarà als 8,4 milions el 2041 i als 8,7 milions el 2071, impulsada principalment pel saldo migratori positiu amb l'estranger. Territorialment, s'espera una concentració més gran de població a les ciutats de més de 50.000 habitants i a les comarques litorals i prelitorals, el 56 % i el 86 % del total de la població, respectivament, per al 2041.

Envelliment imparable

L'envelliment de la població és un dels principals reptes demogràfics a Catalunya, un fenomen compartit amb la resta d'Europa i gran part del món occidental. Aquest procés respon a tres factors fonamentals: l'increment de l'esperança de vida, la disminució sostinguda de la natalitat i l'impacte dels fluxos migratoris, l'efecte dels quals pot variar segons el saldo migratori i la composició per edats de les persones que es traslladen.

El procés d'envelliment s'inicia a l'últim quart del segle passat i s'ha intensificat en les dues darreres dècades. L'any 2001, el 17,4 % de la població catalana tenia més de 65 anys, xifra que va augmentar fins al 19 % el 2023 (figura 2). Durant aquest període, Catalunya ha mantingut una de les esperances de vida en néixer més altes d'Europa: el 2023, va assolir els 81,3 anys en el cas dels homes i els 86,5 anys en el de les dones. La natalitat, per la seva banda, ha continuat caient: l'índex conjuntural de fecunditat ha disminuït d'1,28 fills per dona l'any 2001 a 1,1 el 2023, fet que ha reduït la base de la piràmide poblacional i ha accentuat el desequilibri generacional. Tot i que les migracions han mitigat parcialment

aquest envelliment, amb una aportació neta de més d'1,2 milions de persones joves al llarg de les darreres dues dècades, no n'hi ha hagut prou per contrarestar les tendències estructurals.

Segons les projeccions, aquest procés continuarà intensificant-se. En l'escenari mitjà, s'estima que per al 2071 la població més gran de 65 anys representarà el 29,4 % del total, enfront del 19,0 % del 2023. A més, l'índex de dependència de la població gran, que relaciona el nombre de persones de 65 anys en amunt amb les d'entre 15 i 64 anys, passarà del 29,1 % el 2023 al 43,7 % el 2041 i al 50,4 % el 2071. Això implicarà una pressió creixent sobre el sistema laboral i els serveis socials, amb importants disparitats territorials entre zones urbanes i rurals, i entre comarques litorals i d'interior.

Territorialment, es preveu un increment de les diferències entre els índexs de dependència més baixos i els més alts, cosa que accentuarà la bretxa existent entre les àrees urbanes i rurals. En particular, les comarques litorals i prelitorals, que inclouen àmbits més urbans i amb una població més jove, com l'àmbit metropolità, el Camp de Tarragona, les comarques gironines i el Penedès, continuaran presentant índexs relativament baixos. Per contra, les comarques de l'interior, menys poblades i més envellides, com les Terres de l'Ebre, l'Alt Pirineu i Aran, les comarques centrals i Ponent, experimentaran índexs significativament més elevats.

Una població cada vegada més diversa

El tercer gran repte, no menys rellevant que els anteriors, és la creixent diversitat de la població catalana. En les dues darreres dècades, la proporció de població estrangera ha passat de representar el 4,1 % el 2001 al 16,3 % del total el 2022, cosa que significa un increment de més d'1 milió de persones. Aquest fenomen confirma la vigència del "sistema de reproducció català" definit per Anna Cabré, en què la migració constitueix el principal motor del creixement poblacional en un context de fecunditat sistemàticament baixa.

En consonància amb el que s'ha dit anteriorment, la població catalana és cada vegada més diversa en termes de lloc de naixement. Dels 8 milions d'habitants actuals, 5 milions van néixer a Catalunya; 1,3 milions, a la resta d'Espanya, i els 1,7 milions restants, a l'estranger, cosa que en nombres relatius equival al 64 %, al 15 % i al 21 % del total, respectivament.

La població estrangera a Catalunya es concentra principalment a les grans ciutats. Més del 62 % de les persones nascudes fora d'Espanya resideixen en municipis amb més de 50.000 habitants, una proporció 10 punts percentuals superior a la registrada per al conjunt de la població. Per contra, la població estrangera està infrarepresentada als municipis més petits, especialment en aquells amb menys de 10.000 habitants. En termes generals, la distribució territorial de la població estrangera és més heterogènia que la de la població total, amb una concentració més gran en determinats municipis i comarques, però amb menys presència a l'àrea metropolitana i en localitats menys poblades. Aquesta distribució

reflecteix, en gran part, factors socioeconòmics i laborals que influeixen en els patrons d'assentament. Com s'observa al mapa de la figura 3, la localització de la població estrangera és més important als llocs on els sectors econòmics com l'agricultura, la construcció i el turisme tenen un paper rellevant; és a dir, on la demanda de mà d'obra estrangera és especialment significativa.

Un dels trets més distintius de la població estrangera en comparació amb la resta de la població catalana és la seva joventut. La piràmide de població de les persones nascudes a l'estranger (figura 2) mostra que la gran majoria pertany a edats actives: el 88 % de les persones estrangeres tenen entre 15 i 64 anys (nascuts entre el 1958 i el 2007). Aquest percentatge contrasta significativament amb el 61 % registrat per la resta de la població catalana. A més, el pes relatiu de les persones de menys de 15 anys i el de les de més de 65 anys és 11 i 16 punts percentuals més baix, respectivament, en la població estrangera en comparació amb la resta. Aquestes dades destaquen la rellevància econòmica de la població estrangera, ja que la seva estructura per edats contribueix positivament a mitigar els efectes de l'envelliment demogràfic.

L'impacte de la població estrangera no es limita a la seva estructura per edats, sinó que també té implicacions directes en la natalitat. L'any 2002, els naixements de mares estrangeres representaven prop del 14 % del total a Catalunya; dues dècades després, aquesta proporció arriba al 33 %. A escala municipal, la proporció de naixements varia considerablement segons la presència de població estrangera. Com s'observa al mapa de la figura 4, els municipis amb percentatges de naixements de mares estrangeres superiors al 50 % abasten una àmplia diversitat de localitats: des de petits municipis, on pocs naixements poden generar percentatges elevats, fins a grans ciutats com l'Hospitalet de Llobregat i Santa Coloma de Gramenet. També destaquen ciutats mitjanes com Salt, Lloret de Mar i Figueres, així com localitats més petites com Castelló d'Empúries, Torroella de Montgrí i Mollerussa.

Un altre aspecte significatiu de la població estrangera és la seva diversitat d'origen. Per regions continentals, el 2022 predominen les persones nascudes a l'Amèrica Llatina (44,8 %), seguides de les procedents d'Europa (22,1 %), Àfrica (20,8 %) i Àsia (11,3 %). Pel que fa als països de naixement, el Marroc ocupa el primer lloc amb 266.000 empadronats, equivalents al 15% de la població estrangera. El segueixen Colòmbia, amb 121.000 (6,8 %), i l'Argentina, amb 98.000 (5,5 %). En total, la llista de països d'origen s'estén fins a incloure 170 nacionalitats, fet que reflecteix un panorama extremadament plural.

> Catalunya necessita l'arribada de població estrangera en edats actives perquè aporta vitalitat a la demografia, a l'economia i a la diversitat cultural. Però la seva integració requereix polítiques que fomentin una societat cohesionada i minimitzin les desigualtats.

La diversitat de la població estrangera transcendeix el lloc de naixement i abasta també aspectes ètnics, religiosos i lingüístics. Aquesta pluralitat no només enriqueix el teixit social i cultural de Catalunya, sinó que també planteja reptes significatius que van més enllà de l'àmbit demogràfic, ja que repta la societat a trobar vies per gestionar i aprofitar aquesta diversitat en benefici de la seva cohesió i desenvolupament.

Reflexions finals

La inèrcia de l'estructura demogràfica catalana fa inevitable l'envelliment progressiu de la població, un fenomen que ja és una realitat i que s'intensificarà en les properes dècades. Aquest procés està directament vinculat a l'envelliment de les generacions del baby-boom, que aniran ocupant i eixamplant els esglaons superiors de la piràmide poblacional. Ni amb l'augment de la natalitat ni amb els fluxos migratoris externs no n'hi ha prou per frenar aquesta dinàmica, que s'inscriu en una tendència global d'envelliment demogràfic.

L'envelliment de la població planteja reptes econòmics, sanitaris i socials significatius, com la sostenibilitat del sistema de pensions i dels serveis públics, l'augment de les cures mèdiques més llargues i duradores, i la necessitat d'adaptar les ciutats i els serveis a una població més envellida.

La qüestió que es planteja és com fer front als reptes de l'envelliment amb una proporció de població activa cada cop més petita. La demografia ofereix dues vies: fomentar la natalitat i facilitar la migració, que no són excloents, sinó complementàries. La primera requeriria polítiques socials que donessin suport a les persones que volen tenir fills, així com millores en l'accés, l'estabilitat i la qualitat de l'ocupació. No obstant això, fins i tot en el cas improbable d'un augment espectacular del nombre de naixements, els resultats trigarien anys a materialitzar-se. La segona via, la migració, contribueix a compensar l'envelliment poblacional, a augmentar la natalitat, a equilibrar la distribució territorial de la població i a fer la societat més diversa.

Catalunya, com moltes altres societats desenvolupades, necessita l'arribada de població estrangera en edats actives perquè aporta vitalitat a la demografia i a l'economia, així com diversitat cultural. Però la seva integració requereix polítiques que fomentin una societat cohesionada, que promogui el benestar col·lectiu, minimitzi les desigualtats i faciliti la interacció positiva entre els diferents grups.

És fonamental combatre els estereotips i les mitges veritats que perpetuen actituds racistes i xenòfobes, com la falsa creença que els immigrants prenen llocs de treball als autòctons o les narratives alarmistes sobre la "substitució ètnica". En aquest sentit, les dades desmenteixen aquestes idees: encara que el nombre de naixements de mares estrangeres es manté pràcticament igual al de fa dues dècades, el que ha canviat és que les dones autòctones tenen menys fills.

Aquest procés d'acollida massiva no és nou a Catalunya. Durant les dècades de 1950 i 1960 també va arribar 1 milió de persones en 20 anys, un fenomen comparable, almenys pel que

fa a l'augment poblacional registrat en les darreres dues dècades. Aquesta experiència històrica destaca la capacitat d'adaptació de Catalunya, però també subratlla la necessitat d'aprendre del passat per garantir la cohesió i el desenvolupament social davant dels reptes actuals.

Julián López Colás

Julián López Colás és doctor en Demografia per la Universitat Autònoma de Barcelona i investigador al Centre d'Estudis Demogràfics (CED). És especialista en demografia residencial i territorial, i ha centrat la seva recerca en les projeccions de demanda residencial i l'ús de segones residències a Espanya. Ha col·laborat en projectes destacats com les previsions de demanda residencial per a la Diputació de Barcelona, projeccions de població per a la Generalitat de Catalunya i estudis d'I+D+i sobre el sistema residencial espanyol. També ha participat en iniciatives europees com els projectes WorldFam i Data Without Boundaries, i ha presentat els resultats de les seves recerques en conferències internacionals i publicacions acadèmiques. Actualment, combina la seva activitat com a investigador amb la participació en el projecte Explorador Social, una plataforma d'accés obert que proporciona dades geoespacials per analitzar i entendre millor la realitat sociodemogràfica, econòmica i mediambiental del territori.

Albert Esteve

Albert Esteve és demògraf i investigador. És director del Centre d'Estudis Demogràfics (CED) i director d'investigació del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Ha realitzat estades de recerca a institucions com la Universitat de Minnesota, l'Institut National d'Études Démographiques (París) i la Universitat de Princeton. La seva recerca se centra en l'àmbit de les parelles, els mercats matrimonials i l'estructura de les llars, amb una mirada internacional comparada. Actualment, dirigeix el projecte Advanced Grant-CORESIDENCE, finançat per l'European Research Council, tasca que combina amb la rectoria de l'Escola Doctoral Europea en Demografia. També ha tingut un paper clau en la difusió i harmonització de microdades censals, en col·laboració amb el Population Center de la Universitat de Minnesota. Ha publicat en revistes com *Demography*, *Population and Development Review* o *Annual Review of Sociology*, i ha estat editor del *Journal of Population*.